

Biyotıp ve Yaşlılığın Toplumsallığı Arasında Sıkışan Yaşlanan Beden: Foucault ve Bourdieu Perspektifinden Bir Değerlendirme

Berfin Varışlı¹ 

Öz

Yaşlanma biyolojik olduğu kadar toplumsal bir süreçtir. Yaşlanan bedende meydana gelen fiziksel ve fizyolojik değişimleri, bireyin toplumsal konumlanışındaki değişimler izler. Yaşlanan beden faildir, biriciktir ve kimliktir. Ancak Batı tıbbına yön veren biyotıp, yaşlanan beden bu özelliklerini geri plana atarak yaşlanan bedeni sağlıklı ya da hasta olmak üzere iki durumda inceler. Tıp uzmanları yaşlı beden muayenesinde ve tedavisinde bir tıbbi bakış benimserler. Bu tıbbi bakışla tıp uzmanı, yaşlanan beden toplumsal, kültürel ve ekonomik yanını ön plana almayarak ve sadece hastalığa odaklanarak yaşlanan bedeni muayene eder. Bu durum aynı zamanda yaşlanan beden toplumsallığını da göz ardı etmek anlamına gelir. Öte yandan tıbbi bakış, tıp uzmanı ve yaşlanan beden arasında bir mesafe oluşmasına ve tıp uzmanının yaşlanan beden üzerinde tahakküm kurmasına neden olur. Bu çalışma biyotıp ve bedenin toplumsallığı arasında sıkışan yaşlanan bedeni Foucault'nun ve Bourdieu'nün kuramı ışığında incelemektedir. Yaşlanan beden aynı zamanda iktidarın bir ürünü ve bir iktidar alanıdır. Fiziksel olarak değişen beden aynı zamanda sosyal ve kültürel anlamda da dönüşmektedir. Dolayısıyla yaşlanan beden toplumsal bir varlık olarak incelenmelidir. Çünkü yaşlılık sürecinde beden dönüştükçe ve habitus ve sermaye türleri değiştiğinde bireyin failliği ve kimliği de dönüşür.

Anahtar Kelimeler: Yaşlanan beden • Biyotıp • Tıbbi bakış • Foucault • Bourdieu

The Aging Body Trapped Between Biomedicine and Sociality of Aging: An Evaluation from the Perspectives of Foucault and Bourdieu

Abstract

Aging is a social as well as biological process. The physical and physiological changes that occur in the aging body are followed by changes in the individual's social position. The aging body is an agent, is unique, and has identity. However, biomedicine as the director of Western medicine puts these features of the aging body into the background and examines the aging body in two states: healthy or ill. Experts adopt a medical view when examining and treating the aging body. With this medical view, a specialist then examines the aging body by focusing only on the disease without considering the social, cultural, or economic aspects of the aging body. This also means ignoring the sociality of the aging body. Meanwhile, the medical view also creates a distance between the medical professional and the aging body that leads to the medical professional's dominance over the aging body. This study examines the aging body as trapped between biomedicine and sociality in light of Foucault's and Bourdieu's theories. The aging body is also a product and field of power, where the physically changing body additionally transforms both socially and culturally. Therefore, the aging body should be studied as a social entity, because as the body transforms while aging, so do changes occur regarding habitus and capital types, as well as transformations in the individual's agency and identity.

Keywords: Aging body • Biomedicine • Medical gaze • Foucault • Bourdieu

1 Sorumlu yazar: Berfin Varışlı (Doç. Dr.), Maltepe Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, İstanbul, Türkiye E-posta: berfinvarisli@maltepe.edu.tr ORCID: 0000-0001-5051-9546

Açık: Varışlı, B. (2023). Biyotıp ve yaşlılığın toplumsallığı arasında sıkışan yaşlanan beden: Foucault ve Bourdieu perspektifinden bir değerlendirme. *Senectus*, 1, 51-65. <https://doi.org/10.26650/senectus.2023.1.1.0007>

Extended Summary

The subject of aging is one of the most studied subjects in a number of scientific fields such as medicine, sociology, psychology, philosophy, economics, and political science, and the reason is that the world population is rapidly aging. Aging is a subject that is studied at macro and micro levels and can be addressed individually and socially, with the social positioning of the physically and physiologically aging body being of interest to many social scientists, especially sociologists. Age represents two basic processes in the lives of elderly people. First of all, age reflects the physiological aging process. Certain chronic health problems occur with advancing age, and many activities decline with age due to increased frailty. Secondly, aging is associated with various social, cultural, and economic changes. Changes in social roles with advancing age are mainly due to social, cultural, and economic changes rather than just physiological. The habitus also transforms in the aging body, which is faced with social, economic, cultural, and physical losses. For this reason, how the aging body is perceived by the elderly individual and society also shapes the individual's sense of self. This study discusses the approaches of biomedicine and the sociality of aging, two areas that have adopted opposing approaches to the aging body, and what these two approaches' positions are regarding the aging body. The study will firstly address the biomedical approach in light of Michel Foucault's criticisms of it, then it will examine the body as an agent and identity as well as its sociality through Bourdieu's basic concepts of habitus, types of capital, and field. The study centers on the following argument: The aging body, which in a sense needs biomedicine to maintain life and diagnose and treat diseases, is trapped between biomedicine and the sociality of the body.

Biomedicine studies the body in terms of two states: healthy or ill. In parallel with this, the aging body according to biomedicine is seen as a machine in need of correction. Things exist that medical professionals need to do for the aging body, just like how a machine that does not work properly needs to be repaired. Professionals have adopted a medical view that allows them to be objective when examining and treating patients (Giddens, 2012). However, this medical view also has its drawbacks. First of all, biomedicine considers aging as a pathological problem and ignores the basic social and behavioral processes of aging. Therefore, biomedicine does not fully consider the individual's culture, socio-economic status, social position, gender, or values. Michel Foucault criticized biomedicine's approach to the body and the aging body. According to Foucault (1977), the body is not natural but is produced and reproduced through medical knowledge. The discourse of medical power plays a dominant role in managing social relations and medical power, which allows individuals to be categorized as ill or healthy. Medical power is produced and reproduced by medical knowledge during every diagnosis and treatment. On the other hand, medical professionals as the subjects of biomedicine manage power relations using established discourses in their own language. Foucault's criticisms of biomedicine also focus on this point. Foucault

questioned how the power inherent in scientific discourse shapes how one sees the world and how people relate to others and themselves. He criticized the way bio-power (or bio-politics) directs societies with the help of technology. He also problematized the power of having a say in matters such as birth, death, reproduction, fertility, and life span, as well as in the regulatory and controlling power of society.

According to Bourdieu's (1986, 1997, 2005) point of view, the habitus of the individual and one's types of capital become resources in the social struggles carried out in different social areas. One of these struggles is aging. Individuals can overcome the disadvantages of old age that result from society's negative view toward old age by using their habitus and cultural, economic, social, and symbolic capital. However, the opposite is also possible. While aging, an individual may experience a decrease in these types of capital. A decrease in economic capital due to increased poverty, as well as a decrease in social capital due to loneliness and exclusion are both possible. In addition to these and in connection with the four types of capital, habitus also determines the place of the individual in society within the aging process. Habitus also changes through the new experiences gained with old age and the increase in cultural capital, and biomedicine needs to consider all these changes in its approach to the aging body.

Biyotıp ve Yaşlılığın Toplumsallığı Arasında Sıkışan Yaşlanan Beden: Foucault ve Bourdieu Perspektifinden Bir Değerlendirme

Beden, yaşlılığın sorunsallaştırılmasında merkezi bir yer tutar. Bu nedenle yaşlanan beden farklı bilim dallarından araştırmacılar tarafından geniş bir sosyal bağlamda incelenmektedir. Yaşlanmanın yarattığı değişim ve dönüşümün yansımaları toplumsal anlamda deneyimlenmektedir. Bir başka deyişle nüfusun grileşmesi olarak da bilinen demografik yaşlanma toplumsal yapının ve toplumsal yaşamın dönüşümüne neden olmaktadır. Bununla birlikte, yaşlılık sürecinde yaşlanan bireyin yaşamı dönüşürken toplumun yaşlılık algısı da dönüşmektedir. Bununla birlikte günümüz toplumunda yaşlanan beden zaman içinde kendi gerileyen bir beden olarak algılanmaktadır. Yaşlılar özellikle büyükşehirlerde aileye, bireye ve topluma yük olarak görülümekte, dışlanmakta ve yaş ayrımcılığıyla karşı karşıya kalmaktadır. Demografik yaşlanmanın artışıyla şiddeti artan yaş ayrımcılığı günümüzde yaşlıların karşı karşıya kaldığı sorunların başında gelmektedir. Dolayısıyla demografik devrimin öznelere olan yaşlılar bir yandan sosyal değişimin de öncüleri olmakta ancak diğer taraftan da dışlanma, yoksulluk, yalnızlık gibi sorunlarla karşı karşıya kalabilmektedir. Bu demografik devrimde yaşlanan beden, zaman ve değişim ilişkiselliği de kaçınılmazdır ve farklı boyutlarda incelenmelidir. Bullington'a (2006, s. 25) göre yaşlanan beden iki temel ve birbirine zıt yaklaşım ile çalışılmaktadır. Bunlardan ilki, bedeni adeta bir makine olarak inceleyen biyotıp yaklaşımıdır. İkincisiyse biyotıp yaklaşımının aksi yönde yer alan, yaşlılığın ve yaşlanan bedeninin toplumsal oluşu görüşüdür. Giddens ise (2012, s. 302) Batı tıbbına yön veren biyotıbbın üç temel görüşü olduğunu ifade eder. Bunlardan ilki biyotıbbın hastalığı bedende meydana gelen bir bozulma olarak görmesidir. Mikrop teorisini referans alan biyotıba göre hastalık, bedeni normal işleyişinden alıkoyar. Hasta, bir birey olmaktan öte sadece işleyişi gerilemiş, zayıflamış ya da bozulmuş bir bedendir ve tedavi edilmesi gerekmektedir. İkinci görüşe göre hasta bedende zihin ve beden ayrı şekilde tedavi edilebilir. Bu görüşe yöneltilen dini ve felsefi eleştiriler mevcuttur ve bu eleştiriler biyotıbbın hastalığın tinsel ve ruhsal boyutlarını görmezden geldiğini iddia etmektedir. Çünkü beden ve zihin birbiriyle bağlantılıdır. Eğer bir hastalık söz konusuysa ikisinin bir arada tedavi edilmesi gerekir. Giddens'a (2012) göre biyotıbbın benimsediği üçüncü görüş ise hastalığın ya da hasta bedeninin yalnızca tıp uzmanları tarafından tedavi edileceği görüşüdür. Bu görüş aynı zamanda geleneksel, alternatif, tamamlayıcı tıbbın reddini de ön görmektedir. Oysa dünya genelinde geleneksel, alternatif tıp ya da tamamlayıcı tıp uygulamaları yaygın bir şekilde kullanılmaktadır. Özellikle Japonya, Çin ve Küba'da söz konusu tıbbi uygulamaların uygulandığı hastaneler ve tıp merkezleri olduğu bilinmektedir (Bodeker & Ong, 2005; Gutiérrez, Mizota & Rakue, 2003). Bu durum da biyotıbbın determinist bakışının sorgulanmasına neden olmaktadır.

Öte yandan biyotıp, bedeni de sağlıklı ya da hasta olmak üzere iki durumda inceler. Paralel olarak biyotıp literatüründe yaşlanan beden de hastalıkların ortaya çıkmaya

başladığı, düzeltilmeye muhtaç bir beden olarak görülmektedir (Joyce & Mamo, 2006, s. 102). Adeta sağlıklı çalışmayan bir makinenin tamir edilmesi gerekliliği gibi yaşlanan beden için tıp uzmanlarının yapması gerekenler vardır. Uzmanlar, hastanın muayenesinde ve tedavisinde tarafsız olabilmelerine olanak tanıyan bir *tıbbi bakışı* benimserler. Bu tıbbi bakışla uzman, yaşlı hastanın toplumsal, kültürel ve ekonomik farklılıklarını göz ardı ederek ve sadece hastalığa odaklanarak yaşlı hastayı muayene ya da hastalığı teşhis eder (Giddens, 2012). Oysaki yaşlı hasta ya da bir başka bakış açısıyla yaşlanan beden kimliklidir ve toplumsaldır. Toplumsallaşma sürecinde habitus ve faillik temelinde toplumsal ve kültürel olarak inşa edilmiştir. Bununla birlikte her beden toplumsallaşma, habitus ve kimlik kavramları göz önüne alındığında biriciktir. Bireyin yaşamı boyunca ve yaşlılık sürecindeki yaşanmışlıkları ve deneyim farklılıkları nedeniyle yaşlanan beden biricik olma özelliği katmerlenmektedir.

Yaşlanan beden iktidar söylemlerinin bir oyun alanıdır (Bullington, 2006). Beden iktidarın üretildiği ve yeniden üretildiği yerdir (Foucault, 1977). Bireylerin iktidara itaati için beden konumu önemlidir. Foucault'nun (1977) *itaatkâr bedenler* olarak kavramlaştırdığı bedenler kurallara tabi tutulur, iktidar tarafından kullanılır, gerektiği zaman dönüştürülür ve geliştirilir. Bedenlerin iktidarla olan ilişkisi zaman içinde toplumsal değerler ve normlar doğrultusunda gerçekleşir (Crossley, 2001). Beden toplumsaldır, *bedenler ruhlarımızı içeren hareketsiz kabuklar değildir, anlam, olumsuzluk ve belki de niyet ile donatılmıştır* (Tulle & Krekula, 2013, s. 8). Bu çalışmada iki farklı analitik çerçeve karşılaştırmalı ve eleştirel bir bakış açısıyla ele alınmaktadır: İlk olarak biyotıbbın yaşlanan bedene bakış açısı ve Michel Foucault'nun biyotıba yönelttiği eleştiriler özetlenmektedir. Daha sonra, Bourdieu'nün kuramından yola çıkarak habitus, kimlik ve faillik ekseninde yaşlanan beden kültürde ve toplumsal algıda nasıl var olduğu tartışılmaktadır. Biyotıba eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşan bu çalışma yaşlanan beden bu iki farklı yaklaşım arasında sıkıştığı iddiasındadır. Yaşlanan beden, bir yandan yaşamın sağlıklı bir şekilde devamı, hastalıkların teşhis ve tedavisi, önleyici uygulamalar ve tıbbi bakım göz önüne alındığında biyotıba bir anlamda muhtaç durumdadır ancak öbür yandan da biyotıp onun bir fail olduğunu; toplumsal ve kültürel yanını göz ardı eder ve onu hastalıklarla ve engellilikle ilişkilendirir. Dolayısıyla yaşlanan beden onun bir fail olduğunu, kimlikli olduğunu kabul etmeyen biyotıbbın tahakkümü altındadır. Böylelikle biyotıp, yaşlanan bedeni denetimi altına alır. Bunu yaparken de bilimin nesnellik ve kesinlik ilkelerinin kullanarak bilimi temel aldığı iddiasındadır (Biggs, 1993).

Bu çalışmanın amacı, biyotıp ve yaşlanan beden toplumsallığı yaklaşımları arasındaki farkı Foucault'nun ve Bourdieu'nün kuramsal bakış açılarından incelemektir. Ülkemizde özellikle yaşlıları ve yaşlanan bedeni Foucault ve Bourdieu perspektifinden ele alan çalışmalar mevcuttur. Görgün-Baran'ın (2008) yaşlılık sürecinde sosyal izolasyon ve yaşam kalitesi ilişkiselliğini, Akış'ın (2013) yaşlılık ve evde bakımı, Arun

ve Elmas'ın (2016) Türkiye'de yerel yönetimlerin yaşlılık politikalarını, Timurturkan ve Demez'in (2018) yaşlanan beden ve iktidar ilişkisini, Arun ve ark.'nın (2022) COVID-19 pandemisinde yaşlıların yalnızlıkla baş etmeleri ve sosyal çevreleriyle etkileşimleri için medya kullanımını ve Aksakal'ın (2022) yine pandemide yaşlanan bedeninin durumunu konu alan çalışmaları Türkçe literatürde iki düşünürün bakış açılarıyla yaşlılık ve yaşlanma konularında yapılan çalışmalardan bazılarıdır. Bu çalışma ise Foucault'nun ve Bourdieu'nün kuram ve kavramlarını bir arada ele alarak biyotıp ve yaşlılığın toplumsallığı yaklaşımlarını karşılaştırmalı bir bakış açısıyla incelemektedir ve literatürdeki çalışmaların yanında yerini almayı hedeflemektedir.

Biyotıbbın Yaşlanan Bedene Bakışı ve Foucault'nun Biyotıp Eleştirisi

Michel Foucault, bedene ve özellikle yönetsellik (*governmentality*) sorunlarına yaklaşımı bakımından sosyal teoride baskın bir etki yaratmıştır. Foucault (1977, 1979) 1970'lerin başında bedeni, söylem/iktidar diyalektiğine ekleyerek yapıtlarında ceza baskısının nesnesi olarak bedeni ve iktidarın beden üzerinde kurduğu tahakkümü ele alır (Dumas & Turner, 2013, s. 65). Bunu yaparken de 'disiplin' kavramından yola çıkarak disiplinin bedenin tahakkümü olduğunu ifade eder. Ona göre, disiplin ayrıca bedenin tahakkümü için somut ve farklı iktidar biçimlerini de oluşturur. İktidarın biçimleri Foucault'nun bir diğer temel kavramı olan *biyoiktidar*'ı hatırlatır. Foucault'ya göre iktidar, devletin ötesine geçer; bedende vuku bulur (Rail & Harvey, 1995, s. 165). Bununla birlikte iktidar bir toplumsal gruba, bir statüyü ya da sınıfı da temsil etmez, iktidar her yerdedir. Bireyler aracılığıyla toplum içinde dolaşır ve birey tarafından bedende içselleştirilir. Buna ek olarak disiplin aynı zamanda, bireyin kapasitesini en üst düzeye çıkarmak amacıyla bedenini boyun eğdirme yeteneğini de belirginleştirir (Foucault, 1977, 1979). İktidarın üretilmesi ve yeniden üretilmesinde bedenin önemi burada bir kez daha ön plana çıkar. İktidarla bağlantılı bir diğer kavramı olan *özneleştirme*'yle Foucault (1973, 1977, 1979) bireyin kontrol ve bağımlılık yoluyla ya da kendi kimliğine bağlanması yoluyla özne olabileceğini ifade eder.

Foucault'nun bakış açısı, yaşlanma sosyolojisi, gerontoloji ve geriatriinin ilgi alanına giren pek çok konuyla bağlantılıdır. Powell'a (2004) göre, biyotıbbı eleştiren Foucault'nun (1973, 1977, 1979) kuramı, yaşlılığın analizi için iki açıdan önem taşımaktadır. Öncelikle düşünürün ceza ve disiplin analizi tıp ve delilik konuları üzerinden, yaşlı bireylerin deneyimleriyle ilgilidir. Biyotıbbın yaşlılığı yerleştirdiği konum aynı zamanda Michel Foucault'nun modernite eleştirisinde önemli bir noktayı da işaret eder. Yaşlı bireylerin yaşamlarının kilit alanlarının rasyonelleştirilmesi, bir yandan öz bakım ve daha iyi sağlık olanakları sağlarken diğer yandan da profesyonel kontrolün egemenliğini beraberinde getirir (Powell & Biggs, 2004, s. 18). Son yıllarda biyotıp dâhilinde yaşlanma üzerine yapılan araştırmaların çoğu yaşlanma sürecine müdahaleye veya da yaşam süresinin uzamasına izin veren hedeflerin belirlenmesine

yönelik olmaktadır (Barton, 2005, s. 188). Biyotıp, yaşlılığı hastalık ve bağımlılıkla ilişkilendirir ve tıbbileştirir (Phillipson, 1998). Powell ve Longino'ya göre (2001, s. 200) yaşlı bedenin tıbbileştirilmesinin birbiriyle yakından ilişkili iki yönü vardır. İlki yaşlanmanın 'tıbbi bir sorun' olarak toplumsal inşasıdır. Biyotıp yaşlanmayı patolojik bir sorun olarak görerek yaşlanmanın temel sosyal ve davranışsal süreçlerini göz ardı eder. Dolayısıyla biyotıpta bireyin sahip olduğu kültür, sosyoekonomik statü, toplumsal konum, toplumsal cinsiyet ve değerler geri plana atılmaktadır. Biyotıp, *gücünü güvenilir bir bilimsel meslek olarak meşrulaştırmak için* yetişkin yaşlanmasının bir nevi güç kaybı ve düşüş olduğunu ifade ederek bu güç kaybı ve düşüşün önüne geçmek için yapılması gerekenleri işaret eder (2001, s. 200). Yaşlanan bedenin tıbbileştirilmesinin ikinci yönü ise bu düşünceden doğan davranış ve politikalarıdır. Bir anlamda sistematik yaş ayrımcılığına dikkat çeken yazarlara göre yaşlılığı hastalık ve engellilikle ilişkilendirmek, toplumun yaşlanmayı patolojik veya anormal olarak algılamasına teşvik eder. Bu durum da yaş ayrımcılığının temel nedenidir. Sistem yaşlıyı ya da yaşlanan bedeni hasta veya engelli olarak algılasa toplum da aynı yolu izleyecek ve yaşlıya bakışı olumsuz olacaktır. Dolayısıyla bu nedenlerden yola çıkarak biyotıbbın yaşlılık ve yaşlanmaya bakış açısının yaş ayrımcılığına yol açabileceği yorumunu yapmak yanlış olmayacaktır.

Foucault'ya (1977) göre beden doğal değildir, tıbbi bilgi tarafından üretilip yeniden üretilmektedir. Tıbbi iktidar söylemi yaşlı ve hasta arasındaki tahakkümü ve toplumsal ilişkileri yönetmekte başat rol oynamaktadır. Tıbbi iktidar söylemi yardımıyla tıp uzmanları, bilginin yeniden üretimi için bir sınıflandırma gücüne sahiptirler (Powell & Biggs, 2000). Bireylerin hasta ya da sağlıklı olarak sınıflandırılmasına veya kategorize edilmesine olanak sağlayan bu güç tıbbi bilgi tarafından her teşhis ve tedavide yeniden inşa edilmektedir. Öte yandan biyotıbbın öznesi olan tıp uzmanları kendi dillerinde yerleşik söylemlerle de güç ilişkilerini yönetirler (Powell, Biggs & Wahidin, 2006, s. 13). Foucault'nun da biyotıba yönelttiği eleştiriler bu noktada yoğunlaşmaktadır. Foucault, bilimsel söylemin doğasında var olan gücün dünyayı nasıl gördüğümüzü ve başkalarıyla ve kendimizle olan ilişkimizi nasıl şekillendirdiğini sorgular. Biyoiktidar ya da biyopolitikanın teknolojinin yardımıyla toplumlara yön verişini eleştirir. Doğum, ölüm, üreme, doğurganlık, yaşam süresi gibi konularda iktidarın söz sahibi olmasını ve toplumu 'düzenleyici' ve 'denetleyici' gücünü sorunsallaştırır (Powell, Biggs & Wahidin, 2006, s. 34).

Foucault yaşlıların, suçluların ve akıl hastalarının üzerindeki iktidarın disiplin teknikleriyle nasıl oluşturulduğunu *tıp uzmanı bakışı (gaze)* kavramıyla açıklar (Foucault, 1973, s. 29'den akt., Powell, 2004). Söz konusu grupların toplumsal konumları ve pratikleri tıp uzmanları tarafından eleştirilir ve bu eleştiriyle şekillenen tıp uzmanı bakışıyla tahakküm oluşur. Buna ek olarak Foucault, disiplin toplumunda yaşlıya bakım veren uzmanların da sahip olduğu yönetsel bakışın tıbbi bakışa rakip

hale geldiğini öne sürerek *bir gerontolojik uzman olarak bakım yöneticisinin tıbbi gücü uygulamaya koyduğunu* ifade eder (Powell & Biggs, 2000, s. 8). İkinci olarak Foucault'nun (1977) kuramı, sosyal politikada yöneticilerin ve tıp uzmanlarının yaşlılara yönelik söylemlerini analiz etmeyi de mümkün kılar.

Armstrong'a (2001) göre Foucault'nun sunduğu analiz biçimi, düşünümsel bir analizdir. Foucault'ya göre, tıbbi bilgi, beden üzerinde disiplin kuran uygulamalara da hizmet eder. Tıp uzmanlarının bedeni bir nesne olarak incelemek için kullandıkları teknikler, baskıcı bir gücün sembolleri olmanın yanı sıra, gerçekliğin yaratıldığı yerdir (Armstrong, 2001, s. 23). Bu anlamda uzmanın görevi tıbbi bilginin ışığında bedene dair yeni bilgileri ve bu bilgiyle şekillenen pratikleri belirlemektir. Bu görev uzman ve hastanın her karşılaşmasında yeniden yapılır, söz konusu bilgi yeniden üretilir. Bu sayede gözetim ve denetimin işleyişi ve gücü her karşılaşmada yeniden üretilen tıbbi bilgiyle perçinlenir.

Bourdieu Perspektifinden Yaşlanan Bedenin Toplumsallığını Anlamak

Yaşlanma ile beden fiziksel olarak değişim gösterir. Orta yaşla birlikte genel olarak vücut ağırlığı ve yağ kütlelerinde bir artış yaşanırken ardından daha ileri yaşlarda ağırlık, boy ve vücut hücre kütlelerinde bir azalma gözlemlenir (Going, Williams & Lohman, 1995). Zaman içinde yaşlanan bedenin geçirdiği fiziksel değişim, bireyin sosyal, ekonomik ve kültürel anlamda deneyimlediği değişimlere eklenince yaşlanan bedenin bu alanlarda irdelenmesi de elzem olmaktadır. Bu nedenle bedeni kapsamayan bir gerontoloji ya da yaşlanma sosyolojisi çalışmaları düşünmek imkânsızdır (Powell & Longino, 2001, s. 199). Yaşlanma ve yaşlılık soyut kavramlar olarak düşünülse de özellikle ciltte meydana gelen kırışıklıklar, yaşlılık lekeleri ve grileşen saçlar ya da kardiyovasküler hastalıklar, romatizma, osteoporoz ya da prostatla ilgili sağlık sorunlarının başlangıcı gibi gözle görünen ya da görünmeyen pek çok somut yansıması da bedende mevcuttur. Yaşlılığın somut göstergeleri sadece bedende değil aynı zamanda sosyal yaşamda da kendini gösterir. Sosyal etkileşimlerimizde kimi zaman istesek de istemesek de etken ve edilgen konumda dâhil veya şahit olduğumuz yaşçı tutum ve davranışlar buna örnektir.

Yakın sayılabilecek bir tarihe kadar beden sosyal teorisinin güncel konuları arasında yer almamaktaydı (Turner, 1984). Ancak son yıllarda bu durum değişti ve yaşlanma ve yaşlılık konularının bedenle ilişkiselliği farklı bağlamlarda farklı disiplinlerden araştırmacıların üzerinde düşündüğü ve çalıştığı konuların arasında yerini almaya başladı. Bunda en büyük etki kuşkusuz nüfusun yaşlanması ya da başka bir tabirle yaşlı nüfusun artışıdır. Özellikle ilaç endüstrisi başta olmak üzere tıbbi teknolojilerde kaydedilen ilerlemeler, doğurganlığın düşüşü, evlilik yaşının yükselmesiyle ölüm oranlarındaki düşüş, bireylerin yeni dünya düzeninde önceliklerinin, yaşam tercih ve

pratiklerinin değişimiyle ortalama yaşam süresinin uzaması bunun temel nedenleri arasında sayılmaktadır. Yaşlılar her ne kadar deneyimledikleri ortak özellikleri bakımından bir toplumsal grup örneği gösterebilirler de bu toplumsal grup homojen değildir. Sosyal, kültürel ve ekonomik farklar, yaşam biçimi ve pratikleri çeşitliliği bu toplumsal grubun homojen bir grup olmasını engellemektedir. Yaşlılık sürecinin niteliği aktif ve başarılı yaşlanmakla yakından bağlantılıdır. Günümüzde *gençler gibi giyinen ve yaşayan, diyetini yapan aktif olarak seyahat eden genç yaşlılardan* söz edilebilmektedir (Öberg, 2003, s. 103). Dolayısıyla genel bir yaşlı tanımı yapmak yanlış olacaktır.

Beden toplumsal olanın deneyimlendiği, içselleştirildiği bir alandır. Yaşlanan bedenler, zaman içinde deneyimlenen fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplarla gençlikte ve yetişkinlikte toplumsallaşmayla şekillenen faillığe ve kimliğe meydan okumaktadır. Burada sözü edilen meydan okuma, failliğin ve kimliğin topyekûn ortadan kalkışı elbette değildir, sözü edilen şey, failliğin ve kimliğin dönüşümüdür. Faillik ve kimlik kırılmalıdır, sahip olduğumuz roller, statüler ve bunların kayıpları ile ilişkilidir. Emeklilik ve dulluk örneklerinde olduğu gibi yaşlanmayla birlikte ortaya çıkabilecek statü ve rol kayıpları kırılmalı ve artışına neden olur. Söz konusu kırılmalı benlik duygusu ve beden ve zihin dengesinde olumsuzluklara neden olur (Tulle, 2008, s. 3). Bu durum da yaşlılıkla beraber ortaya çıkan hastalıkların ve onların yol açtığı kayıplar kadar kimliği ve failliği de olumsuz etkiler.

Pierre Bourdieu, beden üzerinden hem teorik hem de araştırmaya yönelik verimli bir yaklaşım sunar. Kuramı ve kavramları yaşlanan bedenin toplumdaki konumunu analiz etmemize yardımcı olur. Bu kavramların başında habitus, sermaye türleri ve alan gelir. Bourdieu *fail ile yapıyı habitus aracılığıyla ilişkilendirir* (Wainwright, Williams & Turner, 2006, s. 536). Habitus yapının içselleştirilmiş halidir. Bourdieu'ye (1984, s. 190) göre *insanların bedenlerine davranış biçimleri, habitusun en derin eğilimlerini ortaya çıkarır*. Çünkü habitus, failerin şimdiki zamana ve geleceğe ilişkin algılarını ve eylemlerini şekillendiren ve böylece sosyal pratiklerini belirleyen geçmiş deneyimlerin tortulaşmasının sonucudur (Wainwright, Williams & Turner, 2006, s. 536–537). Dolayısıyla beden, Bourdieu'nün (1984, 1997) de ifade ettiği gibi habitusun somutlaştığı yerdir. Öte yandan, sermaye türleri de bireyin toplumsal konumlanışında öncü role sahiptir (Bourdieu, 1986, s. 243). Ekonomik sermaye, bireyin varlığı ve geliri tarafından belirlenir. Bireyin sahip olduğu tüm mal varlığı ekonomik sermayesi dahilindedir ve ekonomik sermaye diğer sermaye türlerini etkiler. Sosyal sermaye, bireyin sosyal ağlarındaki bağlantıları vasıtasıyla oluşturduğu sermayedir (Bourdieu, 1986, s. 249). Sembolik sermaye ise fiziksel ve sosyal gerçeklikleri yaratma kapasitesidir (Bourdieu, 1990, s. 166). Bireyin toplumsal konumu genel olarak sembolik sermayenin yardımıyla meşrulaştırılır. Dördüncü sermaye türü, sosyal becerilere, alışkanlıklara, tercihlere ve zevklere atıfta bulunan sermaye olan kültürel sermayedir (Bourdieu, 1986, s. 243). Kültürel sermaye

ekonomik düzey ve sosyoekonomik statü ile de bağlantılıdır. Öte yandan, Bourdieu'nün bir diğer temel kavramı olan alan, habitus ve sermaye türleriyle ilişkiseldir. Bourdieu'ye göre *habitus, toplumun bireyde yaşayan kısmıdır (birleştirilmiş tarih), alan ise sosyal yapıları temsil eder (nesnelleştirilmiş tarih)* (Zechner, 2017, s. 574). Alan aynı zamanda Bourdieu'nün sözünü ettiği sermaye türlerinin de birbirleriyle etkileşimde olduğu ve böylelikle de kimliğin ve failliğin oluştuğu yerdir. Öte yandan Reay (2004, s. 432) Bourdieu'nün habitusu dört biçimde açıkladığını hatırlatır. Bunlardan ilki, *beden sosyal dünyanın içinde, sosyal dünyanın ise bedende olduğu* cisimleşmedir. İkincisi *habitus bireysel faillığe izin verirken, aynı zamanda bireyleri belirli davranış biçimlerine yatkın hale getirir*. Üçüncüsü *habitus bireysel ve toplumsal olanın, dördüncüsüyse geçmişle bugünün bir aradalığıdır* (Reay, 2004, s. 433). Failliğin ve kimliğin yapı taşları olarak sayılabilecek habitus ve sermaye türleri bir anlamda bedende yeniden üretilir. Bu durum, çoğu zaman kimliğin yeniden müzakeresini doğurur. Bourdieu'nün (1986, 1997, 2005) bakış açısına göre bireyin sahip olduğu sermaye türleri, farklı toplumsal alanlarda yürütülen toplumsal mücadelelerde birer kaynak haline gelir. Bu mücadelelerden biri de yaşlanmadır. Birey toplumun yaşlılığa yönelik olumsuz bakış açısı nedeniyle yaşlılığın getirebileceği dezavantajları kültürel, ekonomik, sosyal ve sembolik sermayeleriyle alt edebilir. Bunun tersi de mümkündür. Yaşlanma sürecinde birey söz konusu sermaye türlerinde azalma yaşayabilir. Yoksulluğun artışıyla ekonomik sermayede düşüş, yalnızlık ve dışlanma nedeniyle sosyal sermayenin azalışı olasıdır. Bununla birlikte, dört sermaye türüyle bağlantılı olarak habitus yaşlanma sürecinde bireyin toplumdaki yerini de tayin eder. Yaşlılıkla edinilen yeni deneyimler ve kültürel sermayenin artışıyla birlikte habitus da değişmektedir: ... (*Habitus*), *tarih tarafından, yani yeni deneyimler, eğitim veya öğretim tarafından değiştirilebilir (ki bu, habitusta bilinçsiz kalanın yönlerinin en azından kısmen bilinçli ve açık hale getirilmesi anlamına gelir)* (Bourdieu, 2005, s. 45).

Simon Williams (1996, s. 24), hastalık ve beden üzerine yaptığı çalışmasında, beden, benlik ve toplum arasında karmaşık düşünümsel bir etkileşim olduğunu ifade eder. Ona göre bu etkileşim durağan değil dalgalıdır. Zaman içinde söz konusu etkileşim dönüşüm gösterir. Yaşlanmayla birlikte yaşanan değişim bireyin bedeniyle ilişkisine de yön verir. Yaşlanan bedene dair benlik algısı, yaşlılık sürecindeki deneyimlere bağlıdır. Birey sağlıklı ve aktif bir yaşlanma süreci geçiriyorsa yaşlılığa yönelik benlik algısı olumlu yönde ilerler. Dolayısıyla, aktif ve başarılı yaşlanan, yaşam memnuniyeti yüksek olan bireyin somut anlamda (yaşlanan) bedenine, soyut anlamda da benliğine yaklaşımı da olumludur. Tulle ve Krekula'ya (2013, s. 8) göre *beden varoluşumuzun dinamik kabı olarak en derin benlik duygusuyla çerçevelenmiştir ve benlik duygumuzun oluşumu beden algımızla doğrudan bağlantılıdır*.

Sonuç: Yaşlanan Beden ve Sosyal Değişim İlişkiseliliği

Yaşlanmanın bilimselleştirilmesini sorgulamak, yaşlanmanın bedensel boyutunun terk edilmesi anlamına gelmez. Ancak biyoloji, yaşlanma ve yaşlılık alanındaki tek referans noktası olarak kabul edilmemelidir (Tulle & Krekula, 2013, s. 7). Yaşlanmanın toplumsal boyutu biyolojik ve fizyolojik boyutuyla birlikte ele alınmalıdır. Bu da biyotıbbın insan ve toplum bilimlerinin yaşlanma ve yaşlılık konularına yaklaşımına kulak kabartması gerekliliğini ortaya çıkarmaktadır. Yaşlanmanın psikolojik, sosyolojik, ekonomik ve kültürel yansımaları vardır. Her ne kadar yaşlanma, tüm canlılar için ortak bir durumsa da yaşlılık süreci deneyimleri canlıdan canlıya, bireyden bireye farklılıklar gösterir. Bireyin sosyoekonomik durumu, eğitim seviyesi, medeni durumu, kiminle ve nerede yaşadığı, sağlıklı olup olmadığı gibi faktörler yaşlılık sürecine etki eder. Bu nedenledir ki yaşlanma evrensel bir olgudur ancak yaşlılık süreci bireye özeldir; bireyden bireye farklılıklar gösterir.

Yaşlanma bir yandan da büyük bir toplumsal dönüşümü beraberinde getirir. Toplumsal yapı yaşlanmayla birlikte dönüşüm gösterir. Yaşlı nüfus artışının meydana getirdiği demografik dönüşüm, makro düzeyde toplumun her alanını etkileyecek değişimlere ve dönüşümlere zemin hazırlar. Buna ek olarak mikro düzeyde de yaşlı bireyin kendi yaşamında bu süreçte değişimler ve dönüşümler gerçekleşir. Kronolojik yaşın ilerlemesiyle birlikte ortaya çıkan değişimler, bireyin psikolojisi ve toplumsal konumlanması da belirler. Yaşlılığı sadece biyolojik yanıyla ele almak bu değişimlerin göz ardı edilmesine neden olur. Bu şekilde yapılacak bir analiz de dolayısıyla eksik kalacaktır. Bu nedenledir ki yaşlanan bedeni sadece bir beden olarak gören biyotıbbın bakış açısında handikaplar vardır.

Tulle (2008, IX) yaşlanan bedenin toplumsal ve kültürel oluşunun sosyal değişim ile ilişkiseliliğini şu soruyla sorgular: *Yaşlanan bedenin yönetimi, yaşlıların toplumsal konumlanışlarında ve sosyal statülerinde bir değişime neden olur mu?* Sorunun cevabı yaşlıların yaşlılık süreçlerini nasıl deneyimledikleri ve yaşlanmaya yönelik geliştirdikleri stratejilerdedir. Bu stratejilerin özü aktif ve başarılı yaşlanmaktan geçmektedir. Eğer birey aktif ve başarılı bir yaşlanma süreci geçiriyorsa ve yaşlılığı sağlıklı olarak deneyimliyorsa sorunun cevabı evettir. Ancak aktif ve başarılı bir yaşlanma süreci geçirmeyen yaşlılar için aynı şey söylenemez. Toplumda yaşlılık, yaşlanma ve yaşlanan beden ile ilgili olumsuz algıyı ortadan kaldırmanın bir yolu da yaşlıların aktif ve başarılı bir yaşlanma deneyimiyle ilgilidir. Birer toplumsal aktör olan yaşlılar, onlara yöneltilen yaşçı bakış açısıyla mücadele edebilecek kudrete sahiptirler. Tulle'ye (2008) göre yaşlanan bedeni çalıştırmak, aynı zamanda toplumda yaygın olan yaş ayrımcılığına da bir meydan okumadır.

Hızlı demografik yaşlanmayla birlikte yaşlanan bedenin sağlık sistemi üzerindeki mali yükleri hakkında tartışmalar gündemdeki yerini korurken, bir yandan da biyotıp

yaşlı bireyi ya da yaşlanan bedeni tedavi edilmesi gereken bir varlık olarak görür. Batı kültüründe yaşlanmanın ana anlatısı biyotıptır ve biyotıp esasen yaşlanmayı indirgemeci bir düşünüş olarak ele alır. Biyotıp yaşlanmanın tıbbi bir sorun olarak kurgularken yaşlılık süreci hastalıklarına odaklanır (Estes & Binney, 1989, s. 588). Yaşlılıkla birlikte ortaya çıkan kronik ve kardiyovasküler hastalıklar, bu hastalıkların en yaygın olanları arasındadır.

Oysaki yaşlanma biyotıbbın izlediği yolda olduğu gibi sadece tıbbi ve biyolojik terimlerle anlaşılamaz; bunların yanı sıra, sosyoloji ve psikolojinin alanına girecek deneyimlerin rol oynadığı karmaşık bir süreçtir. Bununla birlikte yaşlanmayı yalnızca fizyolojik kayıplar, gerilemeler ve kronik hastalıklar gibi konularla ilişkilendirmek yanıltır, deneyimler, kimlik, faillik ve bunların dönüşümü, yaşlanma ve yaşlılıkla ilişkiseldir ve son yıllarda alanın gündemindeki konular arasında yerini almaktadır. Özellikle yaşlanan bedende kimlik ve failliğin rolü, gerileyen, zayıflayan dolayısıyla dönüşen beden fonksiyonlarının kimi zaman önüne geçmektedir. Yaşlanan beden dönüşmektedir. Bu dönüşüm sadece fiziksel değil aynı zamanda sosyal ve kültürel bir dönüşümdür. Toplumsallaşmayla başlayan, gençlik ve yetişkinlikte hızlanan fail olma ve bununla bağlantılı olarak kimliğin gelişimi yaşlılıkta da devam etmektedir. Yaşlılık sürecinde işlevsel bir benliği sürdürebilmek için bireyin yaşamını düzenlemesi, zaman içinde biriktirilen deneyimler ve duygulanımların düzenlenmesi ve tecrübe olarak yeni bir işlev kazanması, tutum ve davranışların şekillenmesinde etkilidir.

Yaş, yaşlı bireylerin yaşamlarındaki iki temel süreci temsil eder. Öncelikle yaş fizyolojik yaşlanma sürecini yansıtır. İlerleyen yaşla birlikte belli kronik sağlık sorunları baş gösterir ve artan kırılabilirlik nedeniyle birçok aktivite yaşla birlikte azalır. İkincisi yaşlanma, çeşitli sosyal ve ekonomik değişimlerle ilişkilidir. Dulluk ve emeklilik bu sosyal ve ekonomik değişimlerin nedenleri arasında sayılabilir. Çünkü dulluk ve emeklilik toplumsal rol ve statüde de değişimleri beraberinde getirir. Dolayısıyla, ilerleyen yaşla birlikte toplumsal rollerde meydana gelen değişiklikler, başlı başına fizyolojik olmaktan ziyade esas olarak sosyal ve ekonomik değişikliklerden kaynaklanır. Sosyal, ekonomik, kültürel ve fiziksel anlamda kayıplarla karşı karşıya kalan yaşlanan beden dönüşmektedir. Bu nedenle yaşlanan bedenin yaşlı bireyin kendisi ve toplum tarafından nasıl algılandığı bireyin benlik duygusuna da şekil verir.

Michel Foucault'nun söylem, iktidar ve bilgi üzerine şekillenen kuramı modern toplumda marjinalleştirilen yaşlıların konumunu anlamamıza yardımcı olur. Biyotıbbi hasta ve tıp uzmanı arasındaki tıbbi bilginin öncü rol oynadığı iktidar ilişkisi üzerinden eleştiren Foucault, yöneticilerin yaşlılar, suçlular ve akıl hastalarının üzerinde kurduğu tahakkümün bir benzerinin de tıp uzmanlarının söz konusu gruplar üzerinde kurduğunu belirtir (Powell, 2004). Günümüz toplumu biyotıbbın yaşlı bedenini tıbbileştirmesine sahne olmaktadır. Biyotıp yaşlanan bedeni tıbbileştirirken onu patolojik bir problem

olarak ele alır. Yaşlılığı hastalıkla eşit tutan biyotibbin yaşlılar hakkındaki görüşünü de eleştiren Foucault, tıbbi bilginin beden üzerinde kurulan tahakküme hizmet ettiğinin altını çizer. Yaşlanan bedenin üzerinde kurulan tahakküm de tıbbi bilginin bir ürünüdür. Kısacası Foucault'nun kuramının yaşlılık ve yaşlanma konularıyla ilişkiselliği şu şekilde kurulabilir: Foucault sosyal ve tarihsel yapılardan ve kurumlarda *güçlendirici* gibi görünen ama aslında *sosyotarihsel yapılar ve iktidar ve tahakkümün ürünleri olan ve yaşlı insanları bir değerlendirme süreci aracılığıyla inceleyen* tıp uzmanının, toplumsal kurumların ve toplumsal pratiklerin hasta, yaşlı ve suçlular üzerinde kurduğu tahakkümü sorunsallaştırır ve eleştirir (Powell & Biggs, 2000, s. 6).

Öte yandan Bourdieu'nün temel kavramları olan habitus, sermaye türleri ve alan yaşlıların veya yaşlanan bedenin toplumdaki yerini anlamada yardımcıdır. Ekonomik, sosyal, kültürel ve simgesel sermayesi azalan yaşlanan bireyin zaman içinde toplumdaki konumu da değişir. Bireyin elindeki sermayeler toplumdaki konumunu yukarı da çıkarabilir, aşağı da indirebilir. Toplumsal konumu sermaye türleri üzerinden belirleyen unsur, bireyin toplum içinde sahip olduğu iktidardır. Yaşlılık sürecinde yaşlıların ekonomik, sosyal, kültürel ve sembolik sermayelerinin çoğunlukla düşüşte olduğu göz önüne alındığında bir iktidar kaybindan da söz edilebilir, çünkü yaşlanan beden iktidar söyleminin üretildiği ve yeniden üretildiği bir oyun alanıdır (Bullington, 2006). Bireyin toplumsal konumlanışındaki bir diğer önemli bileşen de habitustur. Her ne kadar bireyin habitusu onun yaşlanma sürecini ve deneyimlerini şekillendirse de bu durum yaşlılığın bir habitus değişimine neden olduğu gerçeğini değiştirmez. Habitus ve sermaye türleri değiştikçe bir iktidar alanı olan beden dönüştükçe bireyin failliği ve kimliği de dönüşür. Toplumsallaşma sürecinin devam ettiği yaşlılık sürecinde birey toplumsal bir aktör olmaya devam eder. Dolayısıyla onun sağlığı ya da hastalığı söz konusu olduğunda farklı dinamikler göz önünde tutulmalı, onun bir birey olduğu unutulmamalıdır. Yaşlılık yalnızca hastalık ve kayıplarla ilişkilendirilmezse, yaşlılığın da gençlik ve yetişkinlik gibi doğal bir süreç olduğu göz önünde tutulursa toplumda yaş ayrımcılığının da önüne geçilebilir. Çünkü sistem yaşlılığı hastalık ve engellilikle ilişkilendirdikçe bireylerin de yaşlıya ve yaşlılığa bakışı olumsuz olacaktır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author declare no potential conflicts of interest with respect to the research, authorship, and/or publication of this article.

Grant Support: The author received no financial support for the research, authorship, and/or publication of this article.

References/Kaynakça

- Akış, A. G. (2013). Evde bakım parasının evde yaşlı bakım sürecine etkisinin Bourdieu'cü bir yaklaşımla incelenmesi: Antalya örneği. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya).
- Aksakal, İ. (2022). Covid-19 pandemisine Ulrich Beck'in "Risk Toplumu" ve Michel Foucault'un "Disiplinci İktidar" kuramı üzerinden bir değerlendirme. *Journal of History School*, 58, 1799–1826.
- Armstrong, D. (2002). Bodies of knowledge/knowledge of bodies. In J. Jones & R. Porter (Eds.), *Reassessing Foucault* (pp. 27–37). Routledge.
- Arun, Ö. & Elmas, Ç. (2016). Yaşlılıkta ayırım: Çağdaş Türkiye'de yerel yönetimleri bekleyen zorluklar. *İstanbul University Journal of Sociology*, 36(2), 351–372.
- Arun, Ö., Binark, M., Taylan, D. Ö., Kandemir, B. & Şahinkaya, G. (2022). Yaşlıların toplumsal sınıfı, dijital sermayeleri ve COVID-19 salgınında bağlantıda kalma pratikleri. *İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi*, 42(2), 387–410. <https://doi.org/10.26650/SJ.2022.42.2.0016>
- Barton, M. (2005). Aging and biomedicine: Where should we go from here? *Cardiovascular Research*, 66(2), 187–189.
- Biggs, S. (1993). *Understanding ageing: Images, attitudes and professional practice*. Open University Press.
- Bodeker, G., & Ong, C. K. (2005). *WHO global atlas of traditional, complementary and alternative medicine* (Vol. 1). World Health Organization.
- Bourdieu, P. (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard University Press.
- Bourdieu, P. (1986). The forms of capital. In J. Richardson (Eds.), *Handbook of theory and research in the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood Press.
- Bourdieu, P. (1990). *The logic of practice*. Stanford University Press.
- Bourdieu, P. (1997). The forms of capital. In A. H. Halsey, H. Lauder, P. Brown & A. M. Wells (Eds.), *Education, culture, and society* (pp. 46–58). Oxford University Press.
- Bourdieu, P. (2005). Habitus. In J. Hillier & E. Rooksby, (Eds.), *Habitus: A sense of place* (pp. 43–52). Routledge.
- Brijnath, B., & Manderson, L. (2008). Discipline in chaos: Foucault, dementia and aging in India. *Culture, Medicine, and Psychiatry*, 32(4), 607–626.
- Bullington, J. (2006). Body and self: A phenomenological study on the ageing body and identity. *Medical Humanities*, 32(1), 25–31.
- Crossley, N. (2001). *The social body-habit, identity and desire*. Sage.
- Dumas, A., & Laberge, S. (2005). Social class and ageing bodies: Understanding physical activity in later life. *Social Theory & Health*, 3(3), 183–205.
- Dumas, A., & Turner, B. S. (2013). Statecraft and soulcraft: Foucault on prolonging life. In W. C. Cockerham (Eds.), *Medical sociology on the move* (pp. 61–81). Springer.
- Estes, C. L., & Binney, E. A. (1989). The biomedicalization of aging: Dangers and dilemmas. *The gerontologist*, 29(5), 587–596.
- Foucault, M. (1973). *The birth of the clinic*. Routledge.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish*. Tavistock.
- Foucault, M. (1979). *The history of sexuality. Volume I: The will to knowledge*. Allen Lane.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. Kırmızı Yayınları.

- Görgün-Baran, A. (2008). Yaşlılıkta sosyalizasyon ve yaşam kalitesi. *Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi*, 1(2), 86–97.
- Going, S., Williams, D., & Lohman, T. (1995). Aging and body composition: Biological changes and methodological issues. *Exercise and Sport Sciences Reviews*, 23, 411–458.
- Gutiérrez, S. M. B., Mizota, T., & Rakue, Y. (2003). Comparison of four health systems: Cuba, China, Japan and the USA, an approach to reality. *Southeast Asian Journal of Tropical Medicine and Public Health*, 34(4), 937–946.
- Joyce, K., & Mamo, L. (2006). Graying the cyborg. In T. M. Calasanti & K. F. Slvein (Eds.), *Age matters: Ealigning feminist thinking* (pp. 99–121). Routledge.
- O’Rand, A. M., Isaacs, K., & Roth, L. (2010). *Age and inequality in global context*. In D. Dannefer & C. Phillipson (Eds.), *The Sage Handbook of Social Gerontology* (pp. 127–136). Sage Publication.
- Öberg, P. (2003). Images versus experience of the aging body. In C. A. Faircloth (Eds.), *Aging bodies: Images and everyday experience* (pp. 103–139). Altamira Press.
- Phillipson, C. (1998). *Reconstructing old age*. Sage.
- Powell, J. (2004). Rethinking gerontology: Foucault, surveillance and the positioning of old age. *Sincronía*, <http://sincronia.cucsh.udg.mx/verano04.htm>
- Powell, J., & Biggs, S. (2000). Managing old age: The disciplinary web of power, surveillance and normalization. *Journal of Aging and Identity*, 5(1), 3–13.
- Powell, J., & Biggs, S. (2004). Ageing, technologies of self and bio-medicine: A Foucauldian excursion. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 24(6), 17–29. <https://doi.org/10.1108/01443330410790696>
- Powell J., Biggs S., & Wahidin, A. (2006). Exploring bio-medical gerontology in western modernity. J. Powell ve A. Wahidin, (Eds.), *Foucault and Aging* (pp. 3–16). Nova.
- Powell, J., & Longino, C. F. (2001). Towards the postmodernization of aging: The body and social theory. *Journal of Aging and Identity*, 6(4), 199–207.
- Rail, G., & Harvey, J. (1995). Body at work: Michel Foucault and the sociology of sport. *Sociology of Sport Journal*, 12(2), 164–179.
- Reay, D. (2004). It’s all becoming habitus: Beyond the habitual use of habitus in educational research. *British Journal of Sociology of Education*, 25(4), 431–444.
- Tulle, E. (2008). The ageing body and the ontology of ageing: Athletic competence in later life. *Body & Society*, 14(3), 1–19.
- Tulle, E., & Krekula, C. (2013). Ageing embodiment and the search for social change. *International Journal of Ageing and Later Life*, 8(1), 7–10.
- Timurturkan, M. & Demez, G. (2018). Bir toplumsal iktidar alanı olarak beden ve “yaşlanan bedenin” yeniden inşası. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(2), 441–456.
- Turner, B. (1984). *The body and society: Explorations in social theory*. Basil Blackwell.
- Wainwright, S. P., Williams, C., & Turner, B. S. (2006). Varieties of habitus and the embodiment of ballet. *Qualitative Research*, 6(4), 535–558.
- Williams, S. (1996). The vicissitudes of embodiment across the chronic illness trajectory. *Body and Society*, 2(2), 23–47.
- Zechner, M. (2017). Transnational habitus at the time of retirement. *Identities*, 24(5), 573–589.

